

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร

น.ส. กุมารี ลากาภรณ์¹ | น.ส. อัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์ | นายรณกร รักษ์วงศ์

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้นำเสนอเรื่องการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยอธิบายในประเด็นใหญ่ๆ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คืออะไร มีการดำเนินงานอย่างไร 2) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำอย่างไร และ 3) พี่เลี้ยงมีการทำงานอย่างไร

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยชุมชนเจ้าของภาษา เป็นเจ้าของโครงการวิจัย มีบทบาทเป็นนักวิจัยท้องถิ่น มุ่งเน้นการแก้ปัญหาหรือการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ด้วยตนเอง โดยมีลักษณะการฟื้นฟูภาษา ในหลายรูปแบบ เช่น การพัฒนาระบบเขียน การสร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบโรงเรียน การศึกษาบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ เป็นต้น

ทั้งนี้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำเป็นต้องมีระบบพี่เลี้ยง เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการดูแล ติดตาม หนุนเสริม เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ โดยต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ได้แก่ มุ่งองค์ความรู้

¹ ทีมพี่เลี้ยง จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ภายใต้ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พื้นฐานงานวิจัย, มุ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นของโจทย์วิจัยที่เกี่ยวข้อง, มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม, มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกรอบเดิมๆ, สามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้, มีความเข้าใจในธรรมชาติของทีมวิจัย และ ใช้ประโยชน์จากการสื่อสารผ่านระบบ Social Network นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ พี่เลี้ยงต้องมีความเข้าใจในการทำงาน และการมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

คำสำคัญ : การฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต, วิจัยเพื่อท้องถิ่น, พี่เลี้ยงทีมวิจัย

บทนำ

“ความแตกต่างหลากหลายของภาษา มิใช่อุปสรรคในการพัฒนาประเทศ แต่กลับเป็นทรัพยากรหรือทุนทางวัฒนธรรมของประเทศ ภาษาท้องถิ่นที่เข้มแข็งย่อมเป็นแผนที่นำทางในการเข้าถึงคุณค่าของทรัพยากร และเป็นรากฐานที่ยืนอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีของพลเมืองให้สามารถพัฒนาตนเองต่อไปได้”

ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทรวานิช

จากคำกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ นักภาษาศาสตร์ได้คาดการณ์ว่า ร้อยละ 90 ของภาษาในโลก ซึ่งมีมากกว่า 6,000 ภาษา จะสูญสิ้นไปภายในศตวรรษนี้ (Krauss, 1992) อาจมีเพียงภาษาราชการ ภาษาประจำชาติ ซึ่งอยู่ในระบบโรงเรียนและสื่อมวลชนเท่านั้นที่จะปลอดภัย เกิดการตายของภาษา ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการสูญเสียระบบคิด องค์ความรู้ และภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมานับพันปี (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2556)

จากการศึกษาของนักภาษาศาสตร์ พบว่า ในประเทศไทยมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมกว่า 70 กลุ่มภาษา สามารถจำแนกได้ 5 ตระกูลภาษา ได้แก่ 1) ภาษาตระกูลไท เช่น ไทดำ, ไทใหญ่, ไทลื้อ, ญ้อ, ลาวเวียง, ลาวอีสาน, พวน, แสก ฯลฯ 2) ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก เช่น กะชอง, ของ, ชัมเร, เซโอจ (ซุอง), โซ (ทะวี่ง), ขมุ, ญ้อกูร, บรู, กูย – กวย (ส่วย), มอญ, มลาบรี, เลอเวือะ, ปลั่ง ฯลฯ 3) ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน เช่น มลายูถิ่น, อูรักลาโว้ย, มอแกน 4) ภาษาตระกูลจีน – อิเบต เช่น อี้มปี้, บีซู, ละว้า (ก๋อง), อาฮา, ลิซู, ลาหู่ ฯลฯ 5) ภาษาตระกูลม้ง – เมี่ยน ได้แก่ ม้ง / แม้ว, เมี่ยน / เย้า

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร

นอกจากนี้ยังพบว่า มีภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ จำนวนถึง 15 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มของ, กะซอง, ซำเร, ชูง (ชะโอง), ญ้อกูร, มานี (ซาไก), มลาบรี (ตองเหลือง), ลัวะ (เลอเวือะ), โข้ (ทะวีง), ละว้า (ก่อง), อิมปี้, บีซู, มอแกน, อุรักลาโว้ย และแสก (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547) นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มใหญ่ในเขตชายแดน ท่างไกล ยังมีภาวะวิกฤตด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับในสังคมอย่างเท่าเทียม เช่น กลุ่มภาษามลายูปัตตานี ในจังหวัดชายแดนใต้ กลุ่มเขมรถิ่นไทย ในเขตอีสานใต้ หรือกลุ่มชาวเขาในภาคเหนือ เป็นต้น โดยที่ประชากรส่วนมากยังไม่ได้รับการบริการของรัฐอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ในขณะที่เดียวกัน ภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่อยู่ในภาวะถดถอย ชุมชนอ่อนแอ ขาดความมั่นใจ สูญเสียความมั่นคงในชีวิต เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2549)

จากภาวะความวิกฤตทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ทำให้จำเป็นต้องมีการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมอย่างเร่งด่วน ในปี 2547 ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ส่งเสริมให้ชุมชนชาติพันธุ์และนักวิชาการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ภายใต้การวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีระบบพี่เลี้ยง เพื่อทำหน้าที่ติดตาม ดูแล และประเมินผล การดำเนินงานโครงการ

บทความนี้ ผู้เขียนจึงขอแนะนำเสนอการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร โดยชี้ให้เห็นใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คืออะไร มีการดำเนินงานอย่างไร 2) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำอย่างไร และ 3) พี่เลี้ยงมีการทำงานอย่างไร

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคืออะไร

เมื่อพูดถึงงานวิจัย คนส่วนใหญ่ถูกทำให้เชื่อว่า การทำงานวิจัย หรือการสร้างความรู้ เป็นเรื่องของ “นักวิชาการ” หรือผู้เชี่ยวชาญในแต่ละศาสตร์ สาขา เป็นผู้ที่จบการศึกษา ระดับสูงถึงจะสามารถทำงานวิจัยได้ มีหลักการ ระเบียบ และการประเมินตามแบบแผนทางวิชาการ สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นเรื่องยากที่ทำให้คนระดับชาวบ้าน หรือชุมชนเข้าไม่ถึง และไม่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้กระบวนการสร้างความรู้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชาวบ้านในลักษณะที่ชาวบ้านเป็นผู้ถูกวิจัย ถูกถาม ถูกสังเกตเท่านั้น ชาวบ้านมักถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างผลงานทางวิชาการให้นักวิจัย ซึ่งมักพบว่า เรื่องที่นักวิจัยทำ ไม่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน หรือเรียกได้ว่า “เกาไม่ถูกที่คัน” อีกทั้งข้อสรุปของนักวิชาการก็มักจะไม่เป็นรูปธรรมพอที่จะนำไปใช้ได้ ในขณะที่ชาวบ้านผู้รู้ปัญหาดีกว่า คิดเองได้ แต่ไม่เป็นระบบ ไม่เชื่อมโยง ขาดข้อมูลประกอบการทำงาน การแก้ปัญหาจึงได้ผลเพียงชั่วคราว ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิด “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community – Based Research : CBR) (กชกร ชินะวงศ์, 2548)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เริ่มต้นขึ้นในปี 2541 โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีเป้าหมายในการทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ และได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง เพื่อให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมีแบบแผนในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็น “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” ของการวิจัย ซึ่งหมายถึง การเน้นให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย ได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้น ช่วยยกระดับการแก้ปัญหา ตลอดจนสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น

กระบวนการวิจัยนี้ หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบคำถามหรือความสงสัยบางอย่าง โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหาข้อมูลก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการวางแผนการทำงานบนฐานข้อมูล และระหว่างลงมือทำ ก็จะมีการวิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะสามารถสรุปบทเรียน เพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ โดยทั้งหมดนี้ทำโดยผู้สงสัย หรือชุมชนนั่นเอง (กชกร ชินะวงศ์, 2548)

เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่วนใหญ่คือ การประชุม เสวนา ถกเถียง ตั้งแต่การตั้งประเด็น การหาข้อมูล การตัดสินใจ การลงมือทำ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ทุกขั้นตอนใช้เวลาเพื่อให้นักในชุมชนได้มีส่วนร่วม รวมถึงกลุ่มคนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน เช่น ครู อบต. ฯลฯ เพื่อร่วมกันใช้ปัญญา และใช้กระบวนการที่เป็นระบบในการแก้ปัญหาอย่างได้ผล

วิธีการนี้ สกว. ถือว่าเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่มองว่าเป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่นมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลอง มีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ที่เลี้ยงทำงานอย่างไร

กาญจนา แก้วเทพ (2553) ได้อธิบายถึงลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ดังนี้

1) เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การพัฒนาตัวนักวิจัย ให้เกิดความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่น

2) คนทำวิจัย คือชาวบ้าน เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านในกระบวนการวิจัยจากที่เคยเป็น ตัวประกอบ / กลุ่มตัวอย่าง มาเป็น พระเอก – นางเอก / นักวิจัย

3) การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการติดตั้งปัญญา / วิธีคิดของนักวิจัย การติดตั้งหมายความว่าเครื่องรับจะต้องมีส่วนร่วมและ active ต้องการการมีส่วนร่วมอย่าง active ของชาวบ้านนักวิจัย ตัวอย่างวิธีคิดที่ต้องการยกระดับ เช่น การลงมือแก้ไขปัญหาเลยโดยยังไม่วิเคราะห์สาเหตุชัดเจน ใช้การลองผิดลองถูกแบบตาดีได้ ตาร้ายเสีย หรือไม่วางลำดับขั้นตอนของการแก้ไข ทำให้เกิดปรากฏการณ์ว่า อาการคันก็มีมาก (ปัญหา) การเกาก็มีเยอะ (วิธีแก้ไข) แต่เกาไม่ถูกที่คัน เพราะขาดการใช้กระบวนการคิดแบบวิจัย

4) การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย สกว. เป็นองค์กรสนับสนุนเงินทุน แต่มีลักษณะที่แตกต่างจากแหล่งเงินทั่วไป ตั้งแต่กระบวนการเปิดรับงานวิจัย มิใช่รูปแบบของการออกประกาศแล้วนั่งรอให้นักวิจัยมาเสนอ แต่มีกลไกขององค์กร คือ มีศูนย์ประสานงาน โหนด หรือพี่เลี้ยง ไปร่วมพัฒนาโจทย์การวิจัย พัฒนาเขียนโครงร่างงานวิจัย รวมทั้งการเสริมขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านกล้าฮึกเหิมเข้ามาทำงานวิจัย ตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ โหนด หรือพี่เลี้ยง ทำหน้าที่เป็นสะพานทอดเชื่อม (bridge) ให้ชาวบ้านได้เดินข้ามฝั่งจากการเป็นคนธรรมดา มาสู่การเป็นนักวิจัยได้

5) คุณค่าสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น

6) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ / บูรณาการสูง เช่น กรณีการฟื้นฟูภาษาฯ โดยการพัฒนาระบบเขียน จำเป็นต้องใช้ความรู้จากนักภาษาศาสตร์ หรือ การฟื้นฟูภาษาฯ ในรูปแบบการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้ของศาสตร์พิพิธภณธ์ เป็นต้น

7) ใช้วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ทดแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรม ทำให้พบรูปแบบการจัดกิจกรรมเป็นเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงาน การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร

8) เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง เริ่มต้นจากปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย จนกระทั่งมีคำตอบ หรือข้อเสนอแนะที่ถูกนำไปทดลองปฏิบัติและติดตามผลจนถึงจุดหมาย

ปลายทาง ถือได้ว่า action research มีลักษณะพิเศษ คือ เจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ไขเอง โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก

9) งานวิจัยต้องมีคุณสมบัติเป็น R & D (Research and Development)

10) ตลอดเส้นทางนี้มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

ผลที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะนำไปสู่ผลลัพธ์ 3 ประการ ได้แก่

1) เกิดความรู้ขึ้นในท้องถิ่น และเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง (เรื่องที่ทำวิจัย เป็นเรื่องราวที่ชาวบ้านต้องการ)

2) เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยคนในท้องถิ่น ทำให้คนท้องถิ่นเก่งขึ้น และทำงาน ได้ดีขึ้น (ชาวบ้านได้ร่วมในการทำงานวิจัยอย่างเข้มข้น)

3) เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อไป (เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ เห็นได้เป็นรูปธรรมกับชาวบ้าน)

การทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้ จำเป็นต้องมี “พี่เลี้ยง” คอยสนับสนุน คอยเชียร์ และ ช่วยเหลือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลสำเร็จ

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้พัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นขึ้นในรูปแบบของหน่วยประสานงาน (Node) และ พี่เลี้ยง (Research Counselors : RC) เพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนที่ต้องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่การพัฒนาโครงการเพื่อให้ได้เอกสารเชิงหลักการที่สมบูรณ์ เพื่อขอรับการสนับสนุนวิจัย ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย ในด้านต่างๆ เช่น การเสริมทักษะ การรวบรวมข้อมูล การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ผลข้อมูล การเขียนรายงาน และการบริหารจัดการ (งบประมาณ บัญชี) รวมทั้ง การนำเสนอผลงานสู่ชุมชน ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นทำวิจัย เพื่อท้องถิ่นอย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

อาจกล่าวได้ว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคืองานวิจัยในรูปแบบหนึ่งที่มุ่งแก้ปัญหาโดยคนในชุมชน หรือคนในท้องถิ่น ถือเป็นรูปแบบสำคัญที่จะช่วยให้คนในท้องถิ่นค้นพบตนเอง โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญ กล่าวคือ เป็นเจ้าของงานวิจัย เรียนรู้ และแก้ปัญหาท้องถิ่นของตนเอง ด้วยตนเอง โดยมีกระบวนการ “พี่เลี้ยง” เข้าไปหนุนเสริม คอยสร้างกระบวนการเรียนรู้ และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมไปถึงการเชื่อมโยงองค์ความรู้ภายนอก และองค์ความรู้ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหา และการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ที่เลี้ยงทำงานอย่างไร

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เมื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่ทำให้คนในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการวิจัย เพื่อตอบโจทย์ หรือแก้ปัญหาของตนเองด้วยตนเอง ดังนั้น การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ ชุมชนเจ้าของภาษาได้ลุกขึ้นมา ฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยตนเอง โดยมีทีมที่เลี้ยง เป็นผู้คอยทำหน้าที่ดูแล ติดตาม และหนุนเสริม ให้การดำเนินงานวิจัยเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย แต่ก่อนที่จะพูดถึงรายละเอียดของทีเลี้ยง ผู้เขียนขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเบื้องต้นก่อน

ดังที่กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า ในประเทศไทยมีภาษามากกว่า 70 กลุ่มภาษา มีภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตจำนวน 15 กลุ่มภาษา นอกจากนี้ยังรวมถึงกลุ่มภาษาขนาดใหญ่ตามแนวชายแดนที่มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและวิกฤตอัตลักษณ์ทางภาษา เช่น กลุ่มมลายูถิ่น เขมรถิ่นไทย จีนยูนนาน และกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ ในภาคเหนือ เป็นต้น หากภาษาเหล่านี้ สูญหาย หรือตายไป นั้นหมายถึงการสูญเสียองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ได้สั่งสมมานับเป็นพันปี

นักวิชาการ ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ตระหนักถึงความสำคัญของวิกฤตการถดถอยทางภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงได้ดำเนินการเพื่อศึกษา พัฒนา และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตโดยชุมชนเจ้าของภาษาโดยต่อเนื่อง เพื่อชะลอการตายของภาษาและการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อพัฒนาชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมพหุภาษา/พหุวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ยังมีจุดประสงค์เพื่อให้สังคมทั่วไปมีความตระหนักถึงความวิกฤตทางภาษาและผลกระทบ และมีส่วนร่วมในการสงวนรักษาความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติต่อชนรุ่นหลังต่อไป

ที่ผ่านมาศูนย์ศึกษาฯ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เป็น**ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต** (เชิงประเด็น) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนชาติพันธุ์ดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนเองในรูปแบบต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2548 – ปัจจุบัน ซึ่งได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างกว้างขวาง

ปัจจุบันศูนย์ประสานงานฯ มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งเน้นรักษาความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งกลุ่มภาษาขนาดเล็ก และกลุ่มภาษาขนาดใหญ่รวมทั้งกลุ่มพหุภาษาและวัฒนธรรมทั้งสิ้นจำนวน 23 กลุ่มภาษา และกลุ่มพหุภาษาและวัฒนธรรมอีกจำนวน 2 พื้นที่ จำนวนกว่า 30 โครงการ โดยแบ่งเป็น

- กลุ่มภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต จำนวน 13 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มของ กลุ่มญ้อกรู กลุ่มโซ่ (ทะเวียง) กลุ่มกะซอง กลุ่มเลอเวือะ กลุ่มละว้า (ก่อง) กลุ่มอิมปี่ กลุ่มป็ชู กลุ่มอุริกลาไวยจ กลุ่มแสก กลุ่มมลาปรี กลุ่มมอแกน ส่วนกลุ่มมานิ (ซาโก) ยังอยู่ในขั้นดำเนินการศึกษาและพัฒนาความรู้ความเข้าใจของนักวิจัย สำหรับกลุ่มซำเร และกลุ่มซุ้อัง (ชะโอจ) นั้นไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมโครงการฟื้นฟูภาษาเนื่องจากอยู่ในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย นักภาษาศาสตร์จึงได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ทางภาษาไว้

- กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาตามแนวชายแดนอีกจำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเขมรถิ่นไทย กลุ่มจีน ยูนนาน กลุ่มมอญ กลุ่มม้ง กลุ่มขมุ กลุ่มมอญ (ลุ่มน้ำแม่กลอง) กลุ่มไทดำ กลุ่มไส้ (กุสุมาลย์) กลุ่มกวย กลุ่มลาวเวียง

- กลุ่มพหุภาษาและวัฒนธรรมอีกจำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่บ้านอำปิล ตำบลบักไต อำเภอนพมิตร จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยชาวเขมรถิ่นไทย ลาว และกวย และ 2) พื้นที่ตำบลพุมวารี อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วยชาวโซ่ (ทะเวียง) ลาว ญ้อ และกวยไท

จากการดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ได้รูปแบบการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม **มติดลโมเดล** (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2556) ดังรายละเอียดดังนี้

1) **การวิจัยพื้นฐาน** เป็นขั้นแรกของการดำเนินการ จำเป็นต้องมีการวิจัยพื้นฐานโดยมีลักษณะเป็นการวิจัยทางภาษาศาสตร์ ได้แก่ การบันทึก วิเคราะห์ระบบโครงสร้างพื้นฐานทางภาษาต่างๆ การสำรวจสถานการณ์ทางภาษา เช่น ลักษณะการใช้และความเข้มแข็งของการใช้ภาษา หรือปัญหาทางอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นฐานของการดำเนินการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

2) **การสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนัก พร้อมทั้งค้นหาผู้ร่วมงาน** เมื่อเข้าใจสถานการณ์ทางภาษาและโครงสร้างของภาษาแล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนัก พร้อมทั้งค้นหาผู้ร่วมงานจากกลุ่มคนรุ่นต่างๆ ในสาขาความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันตามบริบทพื้นที่และลักษณะงานที่ต้องการดำเนินงาน

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ที่เลี้ยงทำงานอย่างไร

3) การพัฒนาระบบเขียน เนื่องจากภาษาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นภาษาที่ไม่มีภาษาเขียนมาก่อน การพัฒนาระบบตัวเขียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการบันทึกภาษา และองค์ความรู้ของตนเอง โดยใช้กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนเจ้าของภาษา และนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ร่วมกันสร้างระบบเขียน ทดลองใช้ และแก้ไขปรับปรุงจนชุมชนเจ้าของภาษาสามารถบันทึก หรือเขียนเรื่องเล่าด้วยภาษาของตนเองได้อย่างมั่นใจ

4) การสร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการภายหลังมีการพัฒนาระบบเขียนขึ้นแล้ว เช่น นิทาน เรื่องเล่า เพลง บทกวี พิธีกรรม ประเพณี พจนานุกรมฉบับท้องถิ่น เป็นต้น

5) การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบโรงเรียน ในขั้นตอนนี้เป็นการนำภาษาท้องถิ่นเข้าไปสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายและความต้องการของผู้คนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- การสอนวิชาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรายวิชา เช่น กลุ่มชอง (จันทบุรี), กลุ่มญ้อ (ชัยภูมิ), กลุ่มเขมรถิ่นไทย (สุรินทร์) เป็นต้น โดยจัดเป็นรายวิชาในสาระเพิ่มเติม สัปดาห์ละ 2 – 3 ชั่วโมง

- การจัดการศึกษาแบบทวิ / พหุภาษา เป็นการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของผู้เรียนเป็นฐานเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่เด็กเริ่มเข้าเรียน ใช้สำหรับกลุ่มชนใหญ่ตามแนวชายแดน หรือกลุ่มที่ยังมีการใช้ภาษาท้องถิ่นของตนอย่างเข้มข้น เช่น ไทย – มลายูถิ่น (ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ไทย – เขมรถิ่นไทย (จังหวัดสุรินทร์) ซึ่งการดำเนินงานจะเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตร และแผนการเรียนการสอนตามข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเพิ่มลักษณะเฉพาะหรือจุดเน้นด้านพัฒนาการภาษาต่างๆ มีการใช้ภาษาท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของเด็กเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงไปสู่ภาษาราชการ (ภาษาไทย) และภาษานานาชาติ (ภาษาอังกฤษ) เป็นต้น นอกจากนี้การสร้างสรรค์สื่อการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ จะมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นความคิด การจดจำ และความเข้าใจของนักเรียน

6) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยศูนย์ฯ ดังกล่าวจะเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนในชุมชน โดยดำเนินการในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น อีกทั้งสามารถใช้เป็นสถานที่จัดประชุมชาวบ้าน จัดทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

7) การเรียนการสอนภาษา (และวัฒนธรรม) ในชุมชน ในกระบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมควรเป็นการเรียนรู้ ถ่ายทอด ทั้งในระบบโรงเรียน และการใช้ในกิจวัตรประจำวัน เช่น ศูนย์เลี้ยงเด็กเล็กของกลุ่มปืซู หรือการเรียนภาษาโดยตรงจากผู้สูงอายุในกลุ่มกะของ ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย เป็นต้น

8) การศึกษาบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ควรมีการบันทึกองค์ความรู้ต่างๆ ของชุมชน เช่น พืชศาสตร์ พืชผัก และสมุนไพรพื้นบ้าน (กลุ่มญฮูกรู) อาหารพื้นบ้าน (กลุ่มซออง กลุ่ม เลอเวือะ) เป็นต้น

9) การติดตามดูแลและประเมินผล โดยมีการจัดระบบที่เลี้ยงตามแนวทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้ที่เลี้ยงจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ร่วมแก้ไขปัญหา ตลอดจนการปรับแผนการทำงานตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการติดตามและประเมินผลตลอดระยะเวลาดำเนินการ ซึ่งจะเป็ประโยชน์มากกว่าการประเมินผลช่วงท้ายโครงการเท่านั้น

10) การสร้างเครือข่าย เครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของงาน การดูแลรักษาภาษาและองค์ความรู้ท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องทำทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ

11) นโยบายภาษาและนโยบายการศึกษาที่สนับสนุนการใช้ภาษาท้องถิ่น การผลักดันให้มีการกำหนดนโยบายมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชน อาทิ การพัฒนาด้านการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้มีการคุ้มครองสิทธิที่จะบรรจุองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้าในระบบการศึกษาของชุมชน รวมทั้งมีการดำเนินงานด้านวิชาการที่ทำให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสร้างนักวิชาการในระดับท้องถิ่น และเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ ตลอดจนการเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างแตกต่างหลากหลาย

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาอยู่ในภาวะวิกฤต ทั้งวิกฤตทางด้านภาษาและวิกฤตทางด้านอัตลักษณ์ มีกระบวนการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองโดยผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดรูปแบบการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การพัฒนาระบบเขียน การสร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านระบบโรงเรียน การศึกษาบันทึกและเผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ได้ยึดหลักการตาม

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร

แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นสำคัญ ทำให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์หรือเจ้าของภาษาเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง มีความกล้าในการพูดภาษาของตนเองมากยิ่งขึ้น ไม่อายที่จะบอกว่าตนเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานโครงการวิจัยท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดผลสำเร็จ คือ กลไกการทำงานของทีมพี่เลี้ยง ที่ทำหน้าที่คอยดูแล หนุนเสริม และช่วยเหลือให้การดำเนินงานวิจัยเกิดผลสำเร็จ

พี่เลี้ยงทีมวิจัย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนได้อธิบาย และทำความเข้าใจถึง ความหมาย หลักการและแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และภาพของการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งได้มุ่งเน้นให้เจ้าของภาษา หรือกลุ่มชาติพันธุ์ มีการดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ทำให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ได้ค้นหาความหมาย และความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ภูมิใจและไม่อายใครที่จะบอกว่าตนเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีการขยายผล เผยแพร่ไปสู่การสร้างตระหนักรู้ เห็นคุณค่า และความสำคัญของภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองในกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อจะทำให้คุณค่าเหล่านี้ได้สืบทอดไปยังรุ่นต่อไป

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะอธิบายถึง “พี่เลี้ยงทีมวิจัย” ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่า พี่เลี้ยงทีมวิจัยคือใคร ? มีกระบวนการทำงานอย่างไรที่ทำให้ชุมชนเจ้าของภาษาสามารถฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สำเร็จ ? ซึ่งเกิดขึ้นจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนจากบทเรียน และประสบการณ์การทำงานของทีมพี่เลี้ยงร่วมกัน

พี่เลี้ยงคือใคร ?

ก่อนที่จะรู้ว่าพี่เลี้ยงมีกระบวนการทำงานอย่างไร ผู้เขียนขอทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า พวกเขา (ทีมพี่เลี้ยง) คือใคร ? แต่ละบุคคลมีพื้นฐานมาอย่างไร ?

ปัจจุบันทีมพี่เลี้ยง ของโหนดภาษาฯ ประกอบด้วย น.ส.กุมารี ลากอาภรณ์, น.ส.อัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์ และนายธณกร รักษ์วงศ์ พวกเราได้เริ่มต้นทำงานด้วยกันในปี 2553 (ทั้งนี้ผู้เขียนไม่สามารถกล่าวถึงทีมพี่เลี้ยง โหนดภาษาฯ ก่อนหน้านี้ได้) แต่ละคนมี

พื้นฐานการศึกษาในสาขาวิชาที่มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ น.ส.กুমารี ลาภอาภรณ์ จบการศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศึกษา แขนงวิชาพิพิธภัณฑ์ศึกษา น.ส.อัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการจัดการการพัฒนาสังคม ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมและการพัฒนา นายธณกร รักขังค์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิชาเอกมานุษยวิทยา

ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่มีพื้นฐานการศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์มาก่อนเลย แต่ศาสตร์ที่พวกเขาได้ศึกษาได้สอนให้เรารู้จักความเป็นชุมชน เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ตัดสินผู้อื่นด้วยพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเอง เคารพในความแตกต่างและความหลากหลาย และสำคัญที่สุดคือพวกเขามีความศรัทธา ความตั้งใจและความมุ่งมั่นที่จะเห็นชุมชน และสังคมมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

“ทุกครั้งที่เราฟังอาจารย์พูด (ศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์) อาจารย์มักพูดเสมอว่า ประเทศไทยมีมากกว่า 70 ภาษา มี 15 กลุ่มภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต หรือแม้แต่ในเอกสารก็เห็นประโยคนี้ซ้ำๆ ประกอบกับพวกเราได้พบความจริงในพื้นที่ว่า “ความวิกฤต” คืออะไร สิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเราเข้าใจงาน รู้ว่าหน้าที่ของพวกเราคือทำให้พวกเขาเหล่านั้นพูดภาษาของตัวเองให้ได้ เก็บรักษาภาษาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของพวกเขาให้นานที่สุด โดยยึดหลักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำอย่างไรให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้มาก”

ทิมพีเลียง

9 กรกฎาคม 2556

จากความเข้าใจของแนวคิด และลักษณะของการทำงาน ทำให้พวกเราเห็นคุณค่าและประโยชน์ในการทำงานร่วมกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งถือเป็นกลุ่มชนที่อยู่ชายขอบในสังคมไทย ไม่ใช่เพียงชายขอบในเชิงพื้นที่เท่านั้น แต่หมายถึงความเป็นชายขอบในการเข้าถึงบริการของรัฐ ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ การทำมาหากิน การรักษาสุขภาพ เป็นต้น ดังนั้นพวกเราจึงเชื่อว่ากระบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนเจ้าของภาษา ถือเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ไม่อ้อยที่จะบอกว่าตนเองคือใคร อีกทั้งองค์ความรู้ และ

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศได้อีกด้วย

พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร ?

การจะอธิบายว่า พี่เลี้ยงมีกระบวนการทำงานอย่างไร ถือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะไม่มีสูตรสำเร็จ หรือลำดับขั้นตอนที่ตายตัว แต่หลักสำคัญในการทำงานของพวกเรา คือ การยึดถือเป้าหมาย และแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอสรุปหลักการทำงานของทีมพี่เลี้ยง ซึ่งถือเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงานดังรายละเอียดต่อไปนี้

“ศาสตร์” การทำงานของพี่เลี้ยง คือ จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้สำหรับการปฏิบัติงานอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1) องค์ความรู้พื้นฐานงานวิจัย จะต้องรู้แนวคิดหลักของการทำงานวิจัย กระบวนการหรือขั้นตอนของการทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดการทำงานวิจัยอย่างเป็นลำดับ ขั้นตอน และสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล ผสมกับแนวคิดในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อให้ทวิวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมไปพร้อมกัน

นอกจากนี้ทีมพี่เลี้ยงยังต้องถ่ายทอดหรือฝึกทักษะการเป็นนักวิจัยที่ดีให้แก่ทวิวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง และกระบวนการเชิงปฏิบัติการต่างๆ ทำให้ทวิวิจัยสามารถค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเอง เช่น ฝึกให้ทวิวิจัยมีทักษะในการตั้งคำถาม การสังเกต และการจดบันทึก

ดังตัวอย่าง การลงพื้นที่ในกลุ่มปืชู จ.เชียงราย (โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก) เพื่อสร้างเครื่องมือในการสำรวจสถานการณ์ทางภาษา (วันที่ 17 มกราคม 2554) ทีมพี่เลี้ยงได้อธิบายหลักการของการทำวิจัยคุณลักษณะของนักวิจัยที่ดี ตลอดจนทักษะที่สำคัญของการเป็นนักวิจัยที่ดีคือต้องมีการจดบันทึกอย่างสม่ำเสมอ หลังจากนั้น ทีมพี่เลี้ยงได้สังเกตเห็นทีมวิจัยหลายคน ได้มีสมุดบันทึกของตนเอง และมีการจดบันทึกของตนเองอย่างสม่ำเสมอ นอกเหนือจากการบันทึกการประชุม ดังจะเห็นได้จาก นางอรุณ สวัสดิ์สกุลไพร ผู้เป็นนักวิจัยและครูสอนเด็กเล็ก ได้มีการจดบันทึกการเรียนการสอน และพฤติกรรมของเด็กนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตนเองในฐานะของครูผู้สอนอีกด้วย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสรุปและวิเคราะห์ผลข้อมูล

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นของโจทย์วิจัยที่เกี่ยวข้อง ถือเป็นหน้าที่สำคัญของทีมพี่เลี้ยงที่จะต้องค้นหาความรู้ในเรื่องที่ไม่รู้ โดยการทบทวนวรรณกรรม หรือค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่นๆ ทั้งนี้ทีมพี่เลี้ยงไม่จำเป็นต้องมีความรู้เหมือนผู้เชี่ยวชาญในทุกเรื่อง แต่จำเป็นต้องมีองค์ความรู้พื้นฐาน (concept) ที่ถูกต้อง แม่นยำ และสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายนอกสู่องค์ความรู้ของท้องถิ่นได้อีกด้วย

ดังตัวอย่างเช่น ในการทำระบบตัวเขียน ทีมพี่เลี้ยงไม่จำเป็นต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ในด้านการออกเสียง ตามหลักภาษาศาสตร์ แต่จำเป็นต้องรู้หลักการทำระบบเขียน และข้อตกลงการทำระบบเขียนของแต่ละภาษาอย่างถูกต้อง แม่นยำ เพื่อที่จะสามารถให้คำแนะนำ หรือสามารถตรวจสอบความถูกต้องของการเขียนได้ในเบื้องต้น

นอกจากนี้ยังมีประเด็นใหม่ๆ ของการฟื้นฟูภาษาฯ ของชุมชน โดยทีมพี่เลี้ยงจะต้องศึกษาเพิ่มเติม จากการค้นคว้าจากเอกสารเพิ่มเติม เช่น ประเด็นการฟื้นฟูภาษาในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือรังภาษา (Language Nest) (กลุ่มปีซุ) ประเด็นการศึกษาเรื่องสมุนไพรรักษาบ้าน (กลุ่มพหุภาษา / วัฒนธรรม โช (ทะวีง), ญ้อ, ภูไท และลาว) ประเด็นการศึกษาเรื่องตัวอักษรธรรม (กลุ่มลาวเวียง) เป็นต้น ซึ่งการค้นคว้าเหล่านี้ถือเป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่ เพื่อนำไปพูดคุยแลกเปลี่ยน และทำให้ชุมชนสามารถนำไปปรับ หรือประยุกต์ใช้ได้กับงานวิจัยของตนเอง

“ศิลป์” การทำงานของพี่เลี้ยง กล่าวคือ มีลักษณะการทำงานที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งยังคงยึดหลักกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนี้

1) พี่เลี้ยงต้องมีการทำงานเป็นทีม กล่าวคือ ทีมพี่เลี้ยงทุกคนจะต้องรู้หน้าที่ และต้องช่วยเหลือกัน สร้างความมั่นใจในการทำงานร่วมกัน รวมถึงให้กำลังใจซึ่งกันและกัน โดยในระยะแรกพวกเขาจะทำงานในลักษณะหมุนเวียน เปลี่ยนบทบาทหน้าที่กัน เพื่อให้ทุกคนสามารถทำงานได้หลายด้าน ซึ่งจะทำให้พวกเขาสามารถทำงานแทนกันได้ และทำให้เห็นความถนัดของแต่ละบุคคลว่าใครเหมาะที่จะทำอะไร ด้านไหน

นอกจากนี้การทำงานเป็นทีมยังแสดงออกได้จากการรู้จักหวะในการทำงานร่วมกัน ดังเช่น การเสริมประเด็นกันภายในวงคุย มีความรับผิดชอบร่วมกันภายในทีม หากเกิดความผิดพลาดก็จะไม่กล่าวโทษกันโดยทันที เป็นต้น

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ที่เลี้ยงทำงานอย่างไร

“พวกเราเข้าใจความเป็นธรรมชาติของเพื่อนร่วมทีม เราให้เกียรติกัน ให้กำลังใจกัน เราทำงานกับทีมวิจัยอย่างไร เราก้ทำงานกับทีมเราแบบนั้น คือ รับฟังความคิดเห็นร่วมกัน ทำงานตามแนวราบ ไม่ได้ทำงานในแบบ บนลงล่าง ร่วมกันคิด ร่วมกันรับผิดชอบ เชื่อมั่นในศักยภาพซึ่งกันและกัน”

ทีมที่เลี้ยง

9 กรกฎาคม 2556

2) มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกรอบเดิมๆ ในการทำงานของทีมที่เลี้ยง จะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ ทั้งในด้านการออกแบบกระบวนการ กิจกรรม หรือการใช้เครื่องมือในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งนี้ทีมที่เลี้ยงจะต้องประเมินการใช้เครื่องมือ หรือกระบวนการให้เหมาะสมกับทีมวิจัยแต่ละกลุ่มด้วย

ดังเช่น การถอดบทเรียนร่วมกับทีมวิจัย แต่เดิมเราใช้เครื่องมือในการถอดบทเรียน โดยการทบทวนการดำเนินงานตลอดทั้งโครงการ ด้วยการเขียนกระดาษฟลิปชาร์ตแผ่นใหญ่ ชีตตาราง 3 คอลัมน์ แล้วตั้งหัวข้อว่า “กิจกรรมอะไร / ทำอย่างไร / ได้อะไร” ซึ่งการถอดบทเรียนลักษณะนี้เราพบว่า เป็นการตั้งคำถามที่ยังไม่สามารถถึงความรู้ หรือผลลัพธ์ (outcome) ได้อย่างแท้จริง เราจึงเปลี่ยนวิธีการถอดบทเรียน โดยตั้งคำถามปลายเปิดให้กว้างขึ้น เช่น ทีมวิจัยแต่ละท่านได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการนี้ได้อย่างไร ทีมวิจัยคิดว่าความสำเร็จของโครงการนี้คืออะไร ท่านได้เรียนรู้อะไรจากโครงการนี้ เป็นต้น ทีมที่เลี้ยงเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่คอยตั้งคำถาม ฟังอย่างตั้งใจ และปล่อยให้ทีมวิจัยร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันเท่านั้น ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เราได้ยินเสียงจากทีมวิจัยชุมชนอย่างแท้จริง

3) สามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ ในการลงพื้นที่ภาคสนาม หรือการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ทีมที่เลี้ยงมีการเตรียมตัว วางแผน และออกแบบกระบวนการร่วมกันแต่ละครั้ง แต่ถึงแม้ว่าจะมีการวางแผนอย่างดีแล้ว บางครั้งเกิดสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ทีมที่เลี้ยงจำเป็นต้องมีสติให้มาก สามารถปรับแผนงานได้ทันท่วงที เพื่อแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้

ดังเช่น ทีมที่เลี้ยงมีการนัดหมายร่วมกับทีมวิจัยเรียบร้อยแล้ว เมื่อทีมที่เลี้ยงเดินทางไปถึง ทีมวิจัยกลับติดงานหรือภารกิจในชุมชน ทำให้ทีมที่เลี้ยงต้องปรับเปลี่ยนเวลาหรือแผนการทำงาน เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

4) **ทีมที่เลี้ยงต้องเข้าใจธรรมชาติของทีมวิจัย** กล่าวคือ ทีมที่เลี้ยงมีการทำงานร่วมกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายวัย และหลายสถานะ เช่น ทำงานร่วมกับครูผู้สูงอายุ หรือทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชน ทำให้ทีมที่เลี้ยงต้องเข้าใจธรรมชาติของกลุ่มวัยและสถานะของทีมวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การวางตัวและการแสดงออกด้วยท่าทีที่เหมาะสม เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน เสมือนเป็นลูก หลาน ของคนในชุมชน นอกจากนี้ การเข้าใจธรรมชาติของทีมวิจัย ยังนำไปสู่การออกแบบกระบวนการ และการใช้เครื่องมือในการทำงานได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

ดังเช่น การทำงานกับเยาวชนกลุ่มอุรุกรลาไวจ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันในกลุ่มวัยรุ่นขนาดใหญ่ (ช่วงอายุ 15 – 20 ปี) ประมาณ 20 คน ในระยะแรกทีมที่เลี้ยงสังเกตเห็นว่า เยาวชนอุรุกรลาไวจมีความเขินอาย ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าพูดต่อที่สาธารณะ ทีมที่เลี้ยงจึงมีการแสดงออก หรือการพูดคุยกับกลุ่มเยาวชนด้วยท่าทีที่เป็นมิตร เสมือนพี่คุยกับน้อง คอยแนะนำและให้กำลังใจน้องๆ จนเกิดความสนิทสนม และคุ้นเคยกัน ทำให้เยาวชนมีความกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

นอกจากนี้ทีมที่เลี้ยงได้สังเกตเห็นว่า โดยธรรมชาติของกลุ่มเยาวชน จะมีพลังในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ การออกแบบกระบวนการในการทำงานร่วมกับเยาวชนกลุ่มอุรุกรลาไวจ จึงเป็นการปล่อยให้กลุ่มเยาวชนได้ระดมความคิดเห็นร่วมกันภายในกลุ่ม โดยไม่จำกัดความคิดของเยาวชน ไม่ตัดสินผิด หรือถูก ปล่อยให้กลุ่มเยาวชนสามารถแสดงความคิดเห็นสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้กลุ่มเยาวชนอุรุกรลาไวจสามารถนำเสนอผลงานในที่สาธารณะได้เป็นอย่างดี

5) **การใช้เครื่องมือสื่อสาร ผ่านระบบ social network** เช่น การใช้โปรแกรม Facebook หรือโปรแกรม Line ถือเป็นเครื่องมือที่ทีมที่เลี้ยงใช้ในการติดต่อ สื่อสารร่วมกัน ซึ่งทำให้พวกเราได้ทราบข่าว ความเคลื่อนไหวของสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และทำให้พวกเราสามารถพูดคุยได้ตอบพร้อมกันได้ทันที นอกจากนี้ทีมที่เลี้ยงยังใช้ในการติดต่อสื่อสารกับทีมวิจัย รวมไปถึงเครือข่ายในพื้นที่ทีมวิจัยได้อีกด้วย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่นิยมเล่น Facebook จนร่วมกันตั้งกลุ่มบนเครือข่าย Facebook ดังเช่น กลุ่มเยาวชนอิมปี ได้ตั้งชื่อกลุ่มใน Facebook ว่า “นักวิจัยตัวน้อย” หรือกลุ่มเยาวชนอุรุกรลาไวจ ได้ตั้งชื่อกลุ่มใน Facebook ว่า “บวยจ เดอะ ลาภู ชูกาบวยจ”² เพื่ออภัพเทศสถานการณ์การทำการกิจกรรมของ

² เป็นชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน ปี 2556 มีความหมายว่า “ทำในสิ่งที่เราชอบ” โดยมีกลุ่มเยาวชนเป็นหัวหน้าโครงการ

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ที่เลี้ยงทำงานอย่างไร

ทีมวิจัย และพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย อีกทั้งยังเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารระหว่างทีมที่เลี้ยงและทีมวิจัยได้อย่างดีอีกด้วย

สรุปและอภิปราย

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา - วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของความแตกต่างและหลากหลายทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นมรดกภูมิปัญญาที่สำคัญต่อมวลมนุษยชาติ จึงได้เกิดการดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ในฐานะเป็นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต (โหนดภาษา) โดยผ่านรูปแบบการทำงานในลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

ที่ผ่านมาได้มีการดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในกลุ่มภาษาจำนวน 23 กลุ่มภาษา และกลุ่มพหุภาษาและวัฒนธรรมอีกจำนวน 2 พื้นที่ จำนวนกว่า 30 โครงการ โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนเจ้าของภาษาเป็นเจ้าของโครงการวิจัย มีฐานะเป็นนักวิจัยท้องถิ่น มีอำนาจในการบริหารจัดการโครงการวิจัย รวมถึงการบริหารด้านงบประมาณ ทั้งนี้มี “ระบบที่เลี้ยง” ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการติดตาม หนุนเสริม คอยช่วยเหลือ และให้ข้อเสนอแนะ ให้ทีมวิจัยท้องถิ่นสามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมายของโครงการวิจัยจนเกิดผลสำเร็จ

ทั้งนี้การทำงานของทีมที่เลี้ยง โหนดภาษาฯ ได้ใช้ความเป็นศาสตร์และศิลป์ในการทำงาน กล่าวคือ ต้องมีองค์ความรู้พื้นฐานงานวิจัย, มีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นของโจทย์วิจัยที่เกี่ยวข้อง, มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม, มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกรอบเดิมๆ, สามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้, มีความเข้าใจในธรรมชาติของทีมวิจัย และใช้ประโยชน์จากการสื่อสารผ่านระบบ Social Network

ตลอดระยะเวลาการทำงานของทีมที่เลี้ยง จำเป็นต้องอาศัยความอดทน การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การลองผิดลองถูก เพื่อค้นหาแนวทางการทำงานให้เกิดผล หรือเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สอนให้พวกเขาได้เห็นคุณค่าของตนเอง และรู้สึกถึงคุณค่าของผู้อื่น ความจริงใจและความใส่ใจในการทำงาน ทำให้พวกเขากลายเป็นลูกเป็นหลาน เป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง ของคนในหลายๆ ชุมชน การอยากเห็นชุมชนนักวิจัย หรือเจ้าของภาษา สามารถทำงานวิจัยของตนเองได้สำเร็จ นำเสนอหรืออธิบาย

ให้คนอื่นรับรู้ หรือเข้าใจด้วยความภาคภูมิใจ ทำให้พวกเรารู้สึกยินดีและชื่นชม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้พวกเราสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข และถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้พวกเราสามารถทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงที่มิวิจัยมาได้อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กชกร ชิดมวงค์. (2548). **งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สื่อความหมายผ่านฐานคิดและประสบการณ์**. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **คุณลักษณะ & วิธีวิทยา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- เกศสุตา สิทธิสันติกุล. (2552). **ชาวบ้านวิจัย รากฐานใหม่ของสังคม คุณค่า พลัง และความสุข**. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2549). **ปาฐกถาพิเศษ เรื่องความสำคัญของนโยบายภาษาแห่งชาติ ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง ความหลากหลายและความหมายของภาษาท้องถิ่นที่นำไปสู่นโยบายภาษาแห่งชาติ. **รวมบทความการพัฒนาและฟื้นฟูภาษาในประเทศไทย**. ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.**
- บัญญัติ แก้วส่อง. “คน คั้น คิด : วิจัยเพื่อท้องถิ่นในฐานะวิธีคิดและเครื่องมือในการพัฒนา”. **จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีที่ 12 ฉบับที่ 5** ประจำเดือนกันยายน – ตุลาคม พ.ศ. 2554. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ปิยะวัตติ บุญ - หลง และคณะ. (2543). **งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพลังปัญญาจากฐานราก**. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2549). **สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์. **รวมบทความการพัฒนาและฟื้นฟูภาษาในประเทศไทย**. ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.**

การฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : พี่เลี้ยงทำงานอย่างไร

- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2556). ภาษาศาสตร์ประยุกต์เพื่อการพัฒนา : พื้นคน พื้นภาษา ในภาวะวิกฤต. วารสารภาษาและวัฒนธรรมปีที่ 32 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2556). สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2547). แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Krauss, M. (1992). "The world's language in crisis". *Language*, 68(1), 4 - 10.